ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI REJİMİ*

Regime for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage: From International Law Perspective

Dr. Elvan ÇOKİŞLER**

ÖZ

2003 tarihli Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, uluslararası bir sözleşme olması nedeniyle, uluslararası hukukun ilgi alanına girmektedir ve somut olmayan kültürel mirasın korunması rejiminin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Rejim, uluslararası toplumun belli bir konudaki ortak kaygı ve beklentileri üzerine ortaya koyduğu normlar, kurallar ve davranış kalıplarının bütünüdür. Buna göre, somut olmayan kültürel mirasın korunması yönünde atılmış her uluslararası adım rejimin bir parçasını oluşturmaktadır ve 2003 Sözleşmesi bu adımların en somut olanıdır. Bir rejimin başarılı olarak değerlendirilebilmesi için, problemin doğru teşhis edilmiş ve tanımlanmış olması, sebep-sonuç ilişkisinin doğru kurulmuş olması, belirlenen hedeflerin ulaşılabilir ve anlamlı olması, önerilen çözümlerin uygulanabilir ve sonuç alıcı olması, doğru araç ve kurumlarla donatılmış olması ve taraf devletlerin aynı kararlılıkla bunlara uyması gerekir. Konu hakkında kaç antlaşma imzalanmış olduğu, kaç devletin bu rejime taraf olduğu başarı için yeterli ölçütler değildir. SOKÜM Sözleşmesi değerlendirilirken, sadece sözleşme metnini ve uygulamalarını ele almak yanıltıcı olabilir; rejim bir bütün olarak ele alınmalıdır. Uluslararası hukuk disiplininde, rejimlerin işlerliğini sağlamaya yönelik her türlü karar, amaç, kurum ve süreç rejim mekanizmaları olarak adlandırılmakta ve rejimlerin etkinliği bu mekanizmalara göre değerlendirilmektedir. Bu makalenin amacı, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Rejiminin etkinliğini; rejim inşası mekanizmaları açısından değerlendirmektir. Bu amaçla araştırmada, önce, bahsi geçen mekanizmalar tanıtılmış, daha sonra, somut olmayan kültürel mirasın korunması rejimi bu mekanizmalar açısından değerlendirilmiştir. İncelemenin sonuçlarına göre SOKÜM rejimi, şekilsel olarak doğru araç ve kurumlarla donatılmıştır. Ancak rejimin tasarımında, etkinliğini engelleyen kısıtlar vardır. Rejimin çözmek istediği sorunun teşhisi ve tanımı doğru ve haklı olmakla birlikte, bu problemin sebep-sonuç ilişkisi ve çözüm önerileri tartışmaya açıktır. Uluslararası hukuk açısından genel olarak değerlendirildiğinde SOKÜM rejimi, entelektüel hükümetler arası bir yakınma ve kaygı konusu hâline gelmiş görünmektedir.

Anahtar Kelimeler

SOKÜM Rejimi, Uluslararası Hukuk, Uluslararası Rejimler, Rejim Mekanizmaları, Rejim İnşası.

ABSTRACT

The Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage of 2003 is an international convention, therefore it falls into the domain of international law and is considered a part of the regime for the protection of intangible cultural heritage. The regime is a set of norms, rules and behavior patterns that the international community has put forward on the common concerns and expectations about a particular subject. Accordingly, every international step towards the protection of intangible cultural heritage is part of the regime and the 2003 Convention is the most concrete of these steps. In order for a regime to be considered successful the problem must be correctly identified and defined, cause and effect relationship should be correctly established, reachable and meaningful objectives should be determined, practical and result-obtainable solutions should be proposed, the regime must be equipped with the right tools and institutions and states parties must be equally committed. The number of treaties signed in regards to the issue or of states that are party to this regime are not sufficient criteria for success. When evaluating the ICH, dealing with only the convention text and its implementations can be misleading, thus, the regime should be considered as a whole. In the discipline of International law all kinds of decisions, objectives, institutions and processes to ensure the function-

* Geliş tarihi: 18 Ekim 2018 – Kabul tarihi: 30 Kasım 2018 / Çokişler, Elvan. "Uluslararası Hukuk Açısından Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Rejimi" *Millî Folklor* 120 (Kış 2018): 5-18

** Adnan Menderes Üniversitesi Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, Aydın/Türkiye, elvanoz@hotmail.com, https://orcid.org/0000-0001-6958-6298

ing of regimes are called regime mechanisms, and the effectiveness of regimes is evaluated according to these mechanisms. The aim of this article is to evaluate the effectiveness of the ICH Regime with regard to regime mechanisms. For this purpose, mentioned mechanisms are introduced first and then the ICH regime is evaluated in terms of these mechanisms. The results of this research indicate that the ICH regime is equipped with the right tools and institutions. However, there are constraints in the design of the regime which hinder its effectiveness. Even though the definition and diagnosis of the problem is right and legitimate, the regime's cause-effect relationship and proposed solutions for this problem are open to discussion. When evaluated with regard to international law in general terms, the ICH regime seems to have become a matter of concern and complaint for intellectual states.

Key Words

Intangible Cultural Heritage, International Law, International Regimes, Regime Mechanisms, Regime Construction.

Giriş

2003 tarihli Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, milletlerarası bir sözleşme olması nedeniyle, uluslararası hukukun ilgi alanına girmektedir ve somut olmayan kültürel mirasın korunması rejiminin bir parçası olarak kabul edilmektedir. 2003 SOKÜM Sözleşmesi, SOKÜM'ün korunması hedefini, "entelektüeller arası bir yakınma ve kaygı konusu olmaktan çıkararak hükûmetlerarası bir koruma belgesine dönüştüren" (Oğuz 2009:8) bir metindir. Bu hâliyle, uluslararası bir örgütün yarattığı, uluslararası bir rejimin parçasıdır ve rejimin bağlayıcı hukuk belgesini oluşturmaktadır.

Uluslararası İlişkilerde rejim, uluslararası toplumun belli bir konudaki ortak kaygı ve beklentileri üzerine ortaya koyduğu normlar, kurallar ve davranış kalıplarının bütünüdür. Rejimler, devletleri belli şekillerde davranmaya yönlendirir, taraf olan devletler de belirlenmiş şekilde davranmayı taahhüt eder ve aksi hâlde yaptırımlara maruz kalacaklarını bilirler. Her rejim önce entelektüeller tarafından felsefi olarak tartışılır, sonra, uluslararası örgütlerin öncülüğünde devletlerin niyet açıklamaları ile arkasından bağlayıcılığı olmayan *esnek hukuk* belgeleri ile somutlaştırılır. Son olarak, *bağlayıcı hukuk* belgeleri ile şekillenerek bir uluslararası rejim hâline gelir. Uluslararası İlişkiler disiplininde, rejimlerin işlerliğini sağlamaya yönelik her türlü karar, amaç, kurum ve süreç *rejim mekanizmaları* olarak adlandırılmakta ve rejimlerin etkinliği bu mekanizmalara göre değerlendirilmektedir.

Rejimin etkinliği için; problemin doğru teşhis edilmiş ve tanımlanmış olması, sebep-sonuç ilişkisinin doğru kurulmuş olması, belirlenen hedeflerin ulaşılabilir ve anlamlı olması, önerilen çözümlerin uygulanabilir ve sonuç alıcı olması, doğru araç ve kurumlarla donatılmış olması ve taraf devletlerin aynı kararlılıkla bunlara uyması gerekir (Breitmeier vd. 2006; Mitchell 1994). Konu hakkında kaç antlaşma imzalanmış olduğu, bunların ne kadarının esnek ne kadarının bağlayıcı olduğu, kaç devletin bu rejime taraf olduğu gibi kriterler başarı için yeterli ölçütler değildir.

Uluslararası İlişkilerde bir rejimin etkinliği; (i) rejim inşası mekanizmaları, (ii) güven arttırıcı mekanizmalar ve (iii) kapasite arttırıcı mekanizmalar olmak üzere farklı açılardan değerlendirilir. Bir rejimin başarı ya da başarısızlığı bu mekanizma-

ların işlerliğine göre belirlenir. Rejim inşası mekanizmaları, rejimin hazırlanış ve somutlaştırılma sürecinde amaç ve amaca ulaşılacak yolun net olarak belirlenmesini ifade eder. Güven arttırıcı mekanizmalar, rejime taraf devletleri ortak bir paydada buluşturan ve kuralların herkes için geçerli ve herkes tarafından uygulanır olduğunun görülmesini sağlayan mekanizmalardır. Kapasite arttırıcı mekanizmalar ise belirlenen amaca ulaşmada taraf devletlere ihtiyaç duydukları desteği veren mekanizmalardır. Güven arttırıcı ve kapasite arttırıcı mekanizmalar, taraf devletlerin hâli hazırda inşa edilmiş bir rejime uymalarını sağlayarak etkinliği arttırırlar, bu yüzden uyum mekanizmaları olarak adlandırılırlar. Uyum mekanizmalarında yer alan teknolojik yardım, raporlama ve uyuşmazlık çözümü gibi mekanizmalar, SOKÜM rejimini değerlendirmek açısından uygun mekanizmalar değildir. Bu nedenle araştırmada SOKÜM rejimi, rejimin inşa mekanizmaları açısından değerlendirilmiştir.

2003 Sözleşmesinin imzalanmasının üzerinden geçen on beş yılın sonunda gelinen noktada Sözleşme ve dolayısıyla rejim üzerine yapılan tartışmalar hız kazanarak devam etmektedir. SOKÜM Sözleşmesi'nin başarı ya da başarısızlığı tartışılmak isteniyorsa, sadece sözleşme metni ve uygulamalar değil, rejim bir bütün olarak ele alınarak değerlendirilmelidir. Bu makalenin amacı, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Rejiminin etkinliğini rejim mekanizmaları açısından değerlendirmektir. Bu araştırma, SOKÜM'ü Uluslararası İlişkiler disiplininin bakış açısıyla rejim mekanizmaları bağlamında ele alınan ilk araştırma, uluslararası hukuk açısından ele alan ise az sayıdaki araştırmadan biridir. Bu nedenle, şimdiye kadar konunun bu boyutunun göz ardı edildiği söylenebilir. Bu bakış açısıyla, SOKÜM rejiminin Uluslararası İlişkiler bakımından karşılaştığı kısıtlayıcı faktör ve zorluklar görülebilecek, rejimin eksik yönleri daha iyi anlaşılabilecektir.

İnşa Mekanizmaları Açısından SOKÜM'ün Korunması Rejimi

Rejimin nasıl inşa edildiği, rejimin başarısını etkileyen kriterlerden en önemlisidir (Mitchell 1994). Rejimin inşası; tarafların konu hakkında görüşmeler ve pazarlıklar yaptıkları; sorunu tespit etmek ve iş birliği yapmaya karar verdikleri ilk adımdır. Böylece taraflar rejimin temel ilkeleri üzerinde uzlaşıya varmış olurlar. İlk bakışta kolay gibi görünen bu aşama aslında bir rejimin en zor ve en önemli aşamasıdır. Rejimin inşa süreci, birbirinden çok farklı çıkar ve ilgi alanları olan devletlerin ortak bir noktada buluşması, belli bir yönde davranmayı taahhüt etmesi, evrensel geçerliliği olan ilkelerin ve kuralların yaratılması anlamına gelir. Rejim İnşası Mekanizmaları *müzakere*, *rejimin tasarımı* ve *rejimin yasalaşması* olmak üzere üç alt başlıkta değerlendirilir.

Müzakere

Rejim inşasında ilk aşama müzakeredir. Bu aşama, kurulmak istenen rejim hakkında bir sorunun varlığını ortaya koyan entelektüellerin yorum ve tartışmalarıyla başlar, esnek hukuk belgeleri ile şekillenir ve bağlayıcı hukuk belgeleri ile somutlaşır. Müzakere aşamasının önemli özelliği, rejim

yaşadıkça devam etmesi ve diğer tüm mekanizmaların da bu müzakerelerle belirlenmesidir. SOKÜM rejimi inşa çabaları da bu sürece uygun biçimde işlemekte ve müzakereler devam etmektedir. SOKÜM rejimi müzakereleri, aşağıda, önce konu sonra paydaşlar yani rejim aktörleri açısından ele alınmıştır.

UNESCO belgelerinden ve literatürden takip edilebildiği kadarıyla başlıca müzakere konuları, koruma fikrinin ortaya çıkışı, adlandırma sorunu ve korumanın hukuksal niteliğidir. SOKÜM'ü koruma fikri büyük ölçüde UNESCO'nun önderliğinde başlatılan tartışmalarla oluşturulmuş ve yine onun çabaları ile vücut bulmuştur. UNESCO daha 1971 yılında, *Folklorun Korunması için Uluslararası Bir Araç Oluşturulması Olasılığı* isimli bir rapor taslağı hazırlamıştır (Aikawa 2004:138). Bir sene sonra *1972 Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi* imzalanmış ve onun kapsamı dışında kalan miras unsurlarının da koruma altına alınması gerektiği inancı, *Evrensel Telif Hakkı Sözleşmesine* ek bir protokol yapılması için Bolivya'nın 1973 yılında UNESCO'ya sunduğu teklifle dile getirilmiştir (Oğuz 2008, Francioni 2004). Görüldüğü üzere UNESCO 1970'lerde, küreselleşmenin sarsıcı etkilerinin henüz açıkça hissedilmediği, doğal ve somut kültürel mirasın korunması metninin yeni imzalandığı bir dönemde hem somut hem de somut olmayan kültürel mirasın koruma altına alınması yönünde çaba sarf etmektedir. 1973'ten sonra, SOKÜM'ün telif hakları yoluyla korunmasının gerçekçi bir yaklaşım olup olmadığı müzakere konusu olmuş ve 1982 yılında telif hakları yaklaşımının yeterli olmayacağı, yerine daha evrensel bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır (Aikawa 2004).

SOKÜM rejiminin önemli bir diğer müzakere konusu, 1972 Sözleşmesi'nin kapsamı dışında kalan unsurların adlandırması olmuştur. Koruma altına alınmak istenen *kültürel miras* için 1973'ten 2003'e kadar farklı adlandırmalar kullanılmıştır: *Folklor, popüler ve geleneksel kültür, maddi olmayan miras, sözlü ve somut olmayan miras* adlandırmalarından sonra, yeni bir terim olan *somut olmayan kültürel miras* teriminde 2003 yılında uzlaşılmıştır (Oğuz 2013). Kurin'e (2004) göre SOKÜM şeklinde yeni bir terim yaratmanın amacı, ülkeler için farklı anlamlar ifade edebilecek eski adlandırmaların neden olacağı karışıklığın önüne geçmektir. Rejimin inşası açısından değerlendirildiğinde, her ülke için aynı anlamı ifade edecek bir terim üzerinde uzlaşılması bir başarıdır. Ortak dil, rejim etkinliğinin gereklerinden biridir.

SOKÜM rejiminin bir diğer tartışma konusu, korumanın *esnek hukukla* mı, yoksa *bağlayıcı hukukla* mı daha iyi sağlanabileceği müzakereleridir. 1997 yılına kadar süren müzakereler sonunda, bu dönemdeki adlandırmasıyla *folklorun* ancak konuya özel bir uluslararası hukuk düzenlemesi ile korunabileceğine karar verilmiş, böylelikle 2003 Sözleşmesine giden yol açılmıştır. Bu konuya *rejimin yasalaşması* başlığında tekrar değinilecektir.

20. yüzyılın değişen doğasına uygun olarak uluslararası ilişkilerin de doğası değişmiş ve devlet-merkez-

li klasik anlayıştan çıkılarak, çoktabakalı, gayri resmî, asimetrik ve çok-aktörlü bir ilişkiler ağına evrilmiştir. Bu yeni düzende bir rejimin temel aktörleri; devletler, uluslararası örgütler, uluslararası hükümetdışı örgütler (NGO), STK'lar, epistemik topluluk ve rejimin etkilediği bireylerden oluşmaktadır. SOKÜM rejimi için bu aktörler; 2003 Sözleşmesine taraf olan 178 devlet, uluslararası örgüt olarak UNESCO ve Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO), uluslararası hükümet dışı örgüt olarak başta ICOMOS olmak üzere kültür alanında faaliyet gösteren hükümet dışı örgütler, STK olarak UNESCO'ya akredite sivil toplum kuruluşları (UNESCO, 2018c), epistemik topluluk olarak akademisyenler, uzmanlar komiteleri, UNESCO Millî Komisyonları ve somut olmayan kültürel mirası yaşatan bireylerden oluşmaktadır. Müzakerelerin sağlıklı yürütülebilmesi ve rejimin meşruiyet kazanabilmesi için konuyla alakalı tüm paydaşların sürece katılması gereklidir (Weiss 1997). Uluslararası ilişkilerin evrilen doğasının SOKÜM rejimine etkisi, rejimin fikirsel altyapısının oluşturulmasında etkin rol oynayan aktörlerin değişiminde gözlenebilmektedir. Düşünürlerin yerini, günümüzde, *rejimin tetikleyicisi* olarak anılan (Haas 1993) araştırma merkezleri, düşünce kuruluşları gibi organizasyonlar ve NGO'lar almıştır.

SOKÜM rejiminin uluslararası örgütü ve ana aktörü UNESCO'dur, rejimin tarafları da UNESCO'ya üye tüm devletlerdir. 2018 yılı itibariyle, UNESCO'nun 195 üyesi ve 11 ortak üyesi vardır (UNESCO 2018a). 2003 Sözleşmesine taraf olmayanlar da UNESCO'ya üye olmaları sebebiyle rejimin genel normlarına ve UNESCO'nun bu yöndeki kararlarına tabidir. BM'nin tüm üyeleri UNESCO'nun da otomatikman üyesidir. Bu durum doğal olarak, tarafların rejimin gerekliliğine duydukları inancın farklılaşmasını beraberinde getirmekte ve UNESCO'nun oluşturacağı tüm rejimler için bir sorun teşkil etmektedir. Çünkü üyeler konuyla ilgili oldukları için değil, BM üyesi oldukları için rejimin bir tarafı konumundadırlar, taraflar arasında ortak ya da dengeli bir niyet birliği yoktur.

Sadece niyet farklılıkları değil, ülkeler arasındaki kapasite farklılıkları da rejimin etkinliği açısından bir sorundur. Rejime taraf ülkeler arasındaki demokratikleşme, çoğulculuk, serbest piyasa ekonomisi, şeffaflık gibi konulardaki farklılaşmalar rejimlerin etkinliğini kısıtlar, bu unsurlar ne kadar kötü ise herhangi bir rejimin etkinliği de, o ülkelerde o denli yetersiz olur. Bu tarz devletlerde hem rejimin yürütülmesi için gerekli olan alt yapı eksiktir, hem de öncelik sıralaması gelişmiş devletlerinkinden çok farklıdır. SOKÜM açısından bu faktörün önemi, üçüncü dünya olarak nitelendirilen az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde SOKÜM unsurları en canlı, dolayısıyla en çok tehdit altında iken, onların korunması gerektiği farkındalığının az olmasıdır. Rejimin etkin olabilmesi için taraf devletler arasında mutlaka bir denge olmalıdır. Bu yüzden rejimlerin tasarımında *güven arttırıcı* ve *kapasite arttırıcı mekanizmalar* da önemlidir. SOKÜM rejiminde ise bu mekanizmaların başarısı sınırlıdır.

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından öncelikli hedef kültürün korunması değil, kalkınma ve refahın sağlanmasıdır. Genel algıda kalkınma ve refahı sağlayacak unsurlar da, teknoloji ve ekonomidir. Bu yüzden kültür ve SOKÜM ancak ekonomik bir kalkınmaya katkıda bulunacaksa, ki bu durum çoğu zaman sadece turizm ile mümkündür, korumaya değer olarak addedilir ve paraya çevrilebildiği ölçüde önem taşır. SOKÜM'ün sürdürülebilir kalkınma hedeflerindeki önemi açıktır, ancak "sürdürülebilir etik kültür turizmi" şeklinde dahi kültürün bir ürün hâline getirilmesinin de sakıncaları vardır (Özünel 2017a: 27, 2017b, Caust vd. 2017, D'Eramo 2014, Lixinski 2013b).

UNESCO'ya üye devletlerin 178'i SOKÜM Sözleşmesi'ne, 145'i *Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi*'ne taraftır (UNESCO 2018b). Rejimlerin etkinliği için önemli olan, sistemdeki büyük güçlerin destek vermesidir. UNESCO üyesi on yedi devletin 2003 Sözleşmesine taraf olmaması, nitel olarak değil nicel olarak ilgi çekicidir. Bu devletler arasında ABD, Rusya, Kanada, İngiltere, İsrail, gibi nüfuzlu ve ekonomik olarak güçlü devletlerin yer alması, rejimin etkinliğini azaltan bir diğer faktördür. ABD'nin UNESCO'nun bütçesinin %22'sini (60 milyon $) tek başına karşılaması güçlü devletlerin rejimin etkinliği üzerine etkisini özetlemektedir. ABD'nin 2011'de aidatlarını ödemeyi durdurmasıyla örgütte ciddi bir finansal kriz baş göstermiş, 2012 yılında UNESCO'nun bütçe açığının 240 milyon dolara ulaşmasıyla pek çok hayati programın iptali gündeme gelmiştir. Farklı ülkelerin bağışları bu büyük mali krizi aşmakta yetersiz kalacaktır, çünkü bu bağışlar büyük ölçüde ya doğrudan o ülkedeki programların finansına harcanmaktadır ya da genel bütçeye dâhil edilmeden sadece belirli programlar için kullanılabilmektedir (Meskel 2013).

Kuruluş amacı eğitim, bilim, kültür olsa da, UNESCO nihayetinde, uluslararası bir örgüttür (IGO) ve her uluslararası örgütte olduğu gibi, burada da devlet temsilcileri öncelikli olarak ulusal çıkarlarını gözetirler (Meskell 2013). Bu durum, her rejimde olduğu gibi SOKÜM rejiminin de etkinliğini azaltan bir faktördür. SOKÜM rejiminin gittikçe politize olduğu, çok seslilikten tek kutuplu bir düzene doğru kaydığı sık dile getirilen eleştirilerdir (Bortolotto 2007, Meskell 2013). Kararların siyasileştiği ve amacından saptığı eleştirileri sadece SOKÜM rejimi için değil, Dünya Mirası Listesi de dâhil olmak üzere tüm UNESCO sistemine yöneltilmektedir (Alpaslan 2018, Bertacchini vd. 2017, Caust ve Vecco 2017, Meskell 2013, Bortolotto 2007, Kurin 2004). Oysa siyaset, uluslararası ilişkilerin doğasında vardır, devletler attıkları her adımı ulusal çıkarları doğrultusunda atarlar. SOKÜM rejimi gibi devletlerin hayati çıkarlarının söz konusu olmadığı bir rejimde dahi, siyasi hesapların asıl amacın önüne geçebildiğinin net bir örneği, 2011 yılında Filistin'in UNESCO üyeliğine kabul edilmesinin ardından, ABD ve İsrail'in önce üyelik aidatlarını ödemeyi kesmeleri, arkasından 2017 yılında üyelikten çekilme kararı almalarıdır.

Müzakerelerin siyasileşmesinin

bir diğer örneği, Bertacchini ve diğerlerine göre (2017) *koridor diplomasisi* ve *lobicilik* gibi günümüz uluslararası ilişkilerinin vazgeçilmez taktiklerinin UNESCO'da da işlemesi ve oturumlara katılan temsilcilerin yetkinliğinden ziyade büyüklüğünün ve müzakere yeteneklerinin, devletlerin karar alımlarındaki gücünü belirleyen bir etken hâline gelmesidir. Delegasyon ne kadar büyükse Dünya Mirası karar alma süreçlerindeki etkisi de o denli büyük olmaktadır. Az gelişmiş devletlerin, bu tür delegasyonlar oluşturması mümkün değildir. Daha büyük delegasyon, daha çok kültürel mirasın temsili listeye girmesi anlamına gelmekte, güçlü devletler bu açıdan zayıf devletlere karşı bir avantaj elde etmektedir. Bu nedenle, SOKÜM listelerinin kültürün korunması çabasından ziyade, bir reklam ya da kültürel alanda bir prestij sağlama aracı hâline geldiği dile getirilmektedir (Meskell 2013, Gürçayır 2011, Kurin 2004). Bu ve benzeri siyasileşme eleştirileri, araştırmacılar tarafından, UNESCO sözleşmelerinden en çok ihtiyacı olanların değil, en güçlü devletlerin fayda sağladığı şeklinde yorumlanmaktadır (Bertacchini vd. 2017, Caust ve Vecco 2017). Uluslararası arenada prestij sağlamak bir devlet politikasıdır ve görüldüğü üzere, tüm insanlığın ortak mirasını koruma amacı dahi, müzakerelerde üstünlük kurma çekişmelerine yol açabilmektedir. Korunacak SOKÜM unsurlarının belirlenmesinde azınlıklar, sınır çekişmeleri, etnik veya dini çatışmalar ve ön yargılar devreye girdiğinde karar alımları çok daha çekişmeli hâle gelmektedir (Meskell 2013, Lixinski 2011).

Bu tür sorunların engellenmesi için rejimlerde devletleri, gerçek aciliyet ve ihtiyaçlara yönlendirecek devlet-dışı aktörlerin müzakerelerde yer almasına ihtiyaç duyulur. Devlet-dışı aktörler, devletler gibi ulusal çıkarlarını değil, çalışma konularına özgü çıkar ve politikaları takip ederler. Bu yüzden uluslararası ilişkilerin etik, dinamik ve bilimsel temelini oluştururlar. SOKÜM'ün devlet-dışı aktörlerinin rejimin müzakerelerindeki önemi, tarihsel süreç içinde müzakere başlıklarını yönlendirici güçlerinden, günümüzde özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan devletlerdeki SOKÜM unsurlarının korunmasındaki faaliyetlerine kadar izlenebilmektedir. SOKÜM'ün yürütücüleri devletler olmakla birlikte, SOKÜM'ün unsurlarının sahibi birey ve topluluklar, dini ve etnik gruplar, azınlıklar, yerli halklar ve benzerleridir. Rejimin uygulayıcıları ise bunların yanında sivil toplum kuruluşları (STK), uluslararası örgütler ve uluslararası hükümetdışı kuruluşlardır (Francioni 2004). Bu durum devletleri, çok kez, alışık olmadıkları ve tercih etmedikleri bir şekilde devlet-dışı aktörlerle iş birliğine zorlamaktadır. Bu aktörlerin görev ve yetkileri ancak devletlerin onlara verdiği izin kadardır. Nitekim SOKÜM'ün Korunması Hükümetlerarası Komitesi, SOKÜM'ün gerçek sahibi olan toplum ve toplulukların temsilcileri değil, devlet temsilcilerinden oluşan bir yapıdır. İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsil Listeleri'nde hangi unsurların yer alacağına karar veren de bu temsilcilerdir. Bu durum rejimin etkinliği açısından, karar alma süreçlerinin her zaman siyasileşmeye açık

olması ve karar alıcıların doğrudan yararlanıcılar değil, onlar adına hareket eden aracılar olması şeklinde iki olumsuz durum yaratmaktadır (Lixinski 2013a). Özetle, ona sahip olan ve onu yaşatan birey ve toplumlara ait olan kültürün korunması görevinin devlete verilmiş olması rejimin etkinliği açısından bir kısıttır. Bu olumsuzlukların çözümü, karar alma süreçlerinde yeteri kadar aktif, donanımlı ve istekli olunmasına bağlıdır, bu noktada görev devlet-dışı aktörlere düşmektedir.

STK ve NGO'ların sadece gözlemci olarak süreçlere katılımının dahi rejimin başarısını büyük ölçüde arttırdığı tespit edilmiştir (Breitmeier vd. 2006). STK ve NGO gözetimindeki rejimler daha meşru ve yaygın hâle gelir. NGO'ların katılımı, aynı zamanda, taraflar arasındaki kapasite dengesini sağlamaya da yardımcı olur. Az gelişmiş ve gelişmekte olan devletlerin eksik oldukları noktalarda destek kuvvet olmalarını sağlar, onlara ihtiyaç duydukları müzakere desteğini, bilgi ve teknolojik yardımı verirler. Böylece zayıf devletlerin güçlü devletlerin müzakere yetenekleriyle baş edebilir konuma gelmeleri beklenir. UNESCO'ya akredite STK ve NGO'lar olmasaydı, Genel Kurulda büyükelçilerin, Hükümetlerarası Komite'de hükümet temsilcilerinin yaptığı oylama ile kararlar alınacak, SOKÜM sahibi toplulukların sesleri salonlarda duyulamayacaktı. STK ve NGO'ların bir diğer işlevi de ulusal ve uluslararası ölçeklerde düzenledikleri etkinlikler ve verdikleri desteklerle SOKÜM farkındalığını arttırmaktır. Bu yüzden, rejimin etkin yürütülmesi büyük ölçüde STK ve NGO'ların etkinliğine bağlıdır (Lixinski 2013a). Bu bakımdan, SOKÜM, karar alımında değil, yürütülmesinde devlet-dışı aktörlerin katılımı açısından başarılı bir rejimdir.

Rejim Tasarımı

Doğru şekilde tasarlanmış olan rejimler, tarafları zorunlu olarak uyuma zorlar (Mitchell 1994), böylece rejimin etkinliği yüksek olur. Bu yüzden rejim inşasında en önemli mekanizma tasarımdır. Doğru tasarlanan rejimlerde sorun tam ve doğru şekilde tespit edilir, sebep-sonuç ilişkisi doğru kurulur, tüm aktörler ve paydaşlar uzlaşı içinde rejime dâhil edilir, amaç için gerekli yasal ve kurumsal araçlar doğru seçilir ve işletilir (Bodansky 2010). Rejim tasarımında sorunun ve çözüm yolunun net olması gereklidir. Sorunun tespitindeki ve belirlenen çözüm yolundaki muğlaklık, rejimi sorgulamaya açar ve tarafların tam bir uzlaşı içinde rejime adanmalarını engeller. Rejimin objesi, amacı ve yöntemi hakkında ne kadar soru işareti varsa, rejimin gerekliliği o kadar tartışılır ve doğal olarak hem rejimin taraf sayısı hem de rejimin etkinliği azalır.

Tasarım açısından değerlendirildiğinde SOKÜM rejiminin çözmeye çalıştığı sorun, *tüm insanlığın ortak mirası olan SOKÜM unsurlarının yok olma tehlikesi altında olması,* amacı ise *bu unsurlarının yok olmasının önlenmesi*dir. Bu sorun ve amaç, rejim etkinliğini azaltan ilk ve en önemli tasarım kısıtıdır. Canlı bir varlık olan kültür, doğar, yaşar ve ölür. Bu durumda, doğal yaşam döngüsü içinde değişmesi ya da ölmesi kaçınılmaz olan bir canlıyı, öldürmeden ve değiştirmeden muhafaza etmeye çalışmak başlı başına "beyhude bir çaba" (Gür-

çayır 2011:8) olabilir. Küreselleşmenin getirdiği, teknoloji, kitlesel hareketlilik ve medyanın dışsal etkileri karşısında doğal olmayan şekillerde değişen ve bazı durumlarda yok olmaya mahkûm olan SOKÜM unsurları, bu rejimle, uluslararası düzenlemeler aracılığıyla koruma altına alınmaya çalışılmaktadır. Amaç, dünyanın tektipleşen yapısına karşın kültürü dış müdahalelerden korumak ise, doğal yaşam döngüsü içinde yok olmaya ya da değişmeye karşı kültürü korumaya çalışmak da felsefi olarak, bir dış müdahale olarak görülebilir.

Tasarımdaki ikinci kısıt, SOKÜM rejimi ile korunmaya çalışılan objenin somut kültürel mirasta olduğu gibi, mal ya da ürün yani sonuç değil, süreç ve o süreci gerçekleştiren insanlar olmasıdır. Süreci korumak ise sonucu korumaktan daha zordur (Gürçayır 2011). Somut kültürel mirasta, antik kentlerin etrafındaki koruma alanları ve *Mavi Kalkan* uygulamaları, sonucu, yani antik kenti koruyan tedbirlerdir. Fakat o antik kentin yapım tekniğini korumak süreci korumaktır. SOKÜM sürekli olarak kendini yenileyen, zamansal ve mekânsal olarak sınırları çizilemeyen veya doğrusu-yanlışı, iyisi-kötüsü göreceli olan yaşayan, değişen ve dönüşen bir varlıktır. 2003 Sözleşmesinde belirtildiği şekliyle süreci korumak için "gerekli önlemlerin" alınmasından ne kastedildiği belli değildir (Kurin 2004). Bu nedenle hem somut hem de somut olmayan mirasın bütüncül bir koruma yaklaşımı ile ele alınması önerilmektedir (Basat 2013).

Tasarım açısından bir diğer kısıt, "hangi mirasın 'aktarılmaya değer' olduğu"na (Gürçayır 2011:9) kimin nasıl karar vereceği sorunudur. Örneğin 2003 Sözleşmesinin 2/1.maddesine göre, "… sadece, uluslararası insan hakları belgeleri esaslarına uyan ve toplulukların, grupların ve bireylerin karşılıklı saygı gereklerine ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun olan [SOKÜM] göz önünde tutulacaktır." Bu düzenlemenin amacı, geleneksel olarak uygulanan *kadın sünneti* ve *egzogami* gibi uygulamaların önüne geçmek olsa da, örneğin, kız isteme ve görücü usulü evlenme gibi pratiklerin de sorgulanmasını beraberinde getirebilecektir. Aynı şekilde, ekosistemin dengesini bozduğu için fok ya da balina avcılığının yasaklanması da geçimini bu şekilde sağlayan küçük topluluklar üzerinde yıkıcı etkilere neden olabilmektedir. Brown (2005) bu örneklere büyük zaferler sonrası yazılan destan ve halk şarkılarını da ilave eder: Başka bir topluluğun savaş alanında yenilmesinden duyulan gurur üzerine yazılan kahramanlık türküleri, karşılıklı saygı ilkesine uymayacaktır.

SOKÜM'ün ayırt edici ve kimlik belirleyici karakterinin "… yeni çizilen ülke sınırlarını meşrulaştırmak ve çoğu zaman benimseyebilmek için ortak, paylaşılan bir kimlik yaratmada" kullanılabileceği (Pulhan 2009, Gürçayır 2011:7'den) endişelerini de beraberinde getirmiştir. Bireyler ait oldukları grupları, *biz ve diğerleri* olarak kültürlerinin benzerlik ve farklılıklarına göre belirler. Bu yüzden SOKÜM, etnik çatışmaların temel sebeplerinden biridir ve etnik çatışmaların olduğu toplumlarda kültür birleştirici değil, tam tersine çatışma yaratıcı bir unsurdur. Küresel, bölgesel ve ülkesel kültürel çeşitlilik, bu

çeşitlilik ancak bir zenginlik unsuru olarak kabul edildiğinde korunmaya değerdir. Rejimde, SOKÜM'ün korunmasında öncelikli görevin devlete verilmesi, her devletin her türlü kültürel gruba eşit ve hoşgörülü davranacağı gibi naif bir inanışın sonucudur. Belli bir kültürün yok edilmesi resmi bir politika hâline gelebileceği gibi, ayrılıkçı hareketler için meşru bir self determinasyon gerekçesi (Brown 2005) de olabilir. Uluslararası hukukun en sağlam rejimlerinden olan insan hakları ve silahlı çatışmalar hukuku rejimleri bile Ruanda ve Bosna'da insan hayatını kurtaramadığı gibi, kültürün yok edilmesi bir resmî politika hâline geldiğinde, hiçbir rejimin SOKÜM'ü koruma gücü kalmayacaktır. Farklı kültürlerin bir arada yaşamasının o topluma zenginlik katacağı anlayışı, sadece buna gerçekten inananların saygı duyacağı bir fikirdir. Ne yazık ki pek çok toplumda kültürel çeşitlilik/farklılıklar, beraberinde tahammülsüzlük, asimilasyon, ırkçılık, etnik çatışmalar, şiddet ve ayrılıkçı hareketleri getirmektedir. Kurin'e göre (2004), bu toplumlarda SOKÜM'ü korumak, sadece teknik bir olay değil, siyasi ve yasal sorunlar yumağıdır.

SOKÜM tasarımı yöntem açısından ele alındığında, SOKÜM unsurlarının nasıl korunacağı da açık değildir. Brown (2005), pek çok toplumun somut olmayan kültürel mirasını gizli kapaklı bir şekilde yaşatmayı tercih ettiğini ifade eder. Fazla göz önünde olan hatta turizmciler için bir gelir kaynağı hâline getirilen SOKÜM'ün özünü, doğallığını ve mukaddesliğini kaybederek dejenere olacağını düşünen topluluklar, kültürel miraslarını "gizlilik yoluyla güvence" altına almayı tercih edebilirler (Brown 2005:46). SOKÜM rejimi ise, tam tersine, kültürü göz önüne koyar, alenileştirir ve hatta ünlü eder. Bu durumda bir taraftan gizli tutulmaya çalışılan ve kapalı kapılar ardında yaşanan kültürün diğer taraftan alenen korunmaya çalışılması çelişkilidir. Toplumların kültürlerini gizleme gibi bir kaygısı olmasa dahi, uluslararasılaşan bir SOKÜM unsuru, ticarileşerek ya da metalaşarak, tüketilmeye hazır bir ürün hâline gelecek ve özünü kaybedecektir (Caust ve Vecco 2017). Bu yüzden UNESCO'nun bir kültür mirasına el atması, onun *sonunun gelmesi* olarak yorumlanmaktadır (D'Eramo 2014).

Bu soruna rejimin getirdiği çözüm korunması hedeflenen miras unsurunun "ilgili topluluk, grup veya eğer varsa, birey(ler)in en geniş çapta katılımı sağlanarak önceden alınan izinleri ve bilgileri dâhilinde adaylık dosyası"nın sunulmasıdır (UESCO, 2018c). Ancak SOKÜM sahibi topluluğun rızasının alınması ya da her zaman bir muhatap bulunması kolay değildir. Örneğin İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'nde yer alan Türk kahvesi kültürü ve geleneği ya da *tören keşkeği geleneği* için *Uygulama Yönergeleri* uyarınca izin alabilmek mümkün değildir.

Rejimin Yasalaşması

Bir rejimin uluslararası ve meşru bir dayanağının olması, rejimin norm ve kurallarının bir uluslararası antlaşma yoluyla belgelenmesi ile sağlanır. Uluslararası antlaşmalarla rejim; resmî, yasal, meşru ve somut ve açık hâle gelir (Breitmeier vd. 2006). Rejimlerin yasallaşmasında esnek hu-

kuktan bağlayıcı hukuka geçiş, bütün rejimlerin izlediği bir süreçtir. Esnek hukuk, siyasi bir uzlaşı yaratarak ortak bir hareket noktası sağlar ve iş birliğini tetikler. İlke kararları, tavsiye kararları, bildirgeler, uluslararası hukukun esnek hukuk belgeleridir. Esnek hukukla belirlenen ilkeler, teorik olarak, devletlerin o konudaki davranış kalıplarını belirler. Zaman içinde oluşan kurallarla bu ilkeler uygulamaya konur. Evrensel olarak kabul edilen kurallar normları yaratır ve bu normlar bağlayıcı hukukla yazılı hâle getirilerek rejim somutlaştırılır. Sözleşme, antlaşma ve konvansiyonlar uluslararası hukukun bağlayıcı belgeleridir. SOKÜM rejiminin yasalaşmasında da esnek hukuktan bağlayıcı hukuka doğru ilerleyen bir süreç izlenmiştir.

SOKÜM rejiminin yasalaşmasına giden yol, 1966 yılında UNESCO tarafından hazırlanan *Uluslararası Kültürel İşbirliği İlkeleri* ile açılmış, 1971 yılında yine UNESCO'nun hazırladığı *Folklorun Korunması için Uluslararası Bir Araç Oluşturulması Olasılığı* başlıklı rapor ile yasalaşma yönündeki müzakereler başlamıştır. Bu raporda, SOKÜM'ün korunmasında uluslararası hukuk belgelerinin gerekliliği konusunda olumsuz görüş bildirilmiş (Aikawa 2004) böylece, SOKÜM'ün korunmasında yasalaşmanın gerekip gerekmediği müzakereleri başlamıştır. 1980 yılında üye devletlerin UNESCO'dan folklorun korunması için uluslararası düzenlemeler yapması talebi, aynı zamanda rejimin yasalaştırılması talebidir. Bu talepler üzerine, iki yıllık çalışmalar sonunda UNESCO ve WIPO'nun iş birliği ile *Folklor İfadelerinin Yasadışı ve Diğer Zararlı Faaliyetlere Karşı Korunması Hakkında Ulusal Yasalar için Örnek Dayanak* hazırlanır. 1985'te UNESCO Genel Kurulu'nda folklorun korunması için yapılacak bir girişimin bir uluslararası sözleşme değil, bir tavsiye kararı olması gerektiği kabul edilir (Aikawa 2004). Bu durum müzakereler sonunda rejimin esnek hukuk yoluyla yasalaştırılmasına karar verildiğini gösterir. 1989'da oy birliği ile kabul edilen *Folklorun ve Geleneksel Kültürün Korunması Tavsiye Kararı* rejimin ilk yasal ve esnek hukuk aracı olmuştur. Bir esnek hukuk belgesi olduğundan bu tavsiye kararının bağlayıcılığı ve yaptırım gücü de sınırlıdır. Diğer taraftan bu tarz esnek hukuk mekanizmaları, uluslararası rejimlerin oluşturulmasındaki ilk yasal adımlar olmaları bakımından önemlidir.

Rejim için bağlayıcı bir hukuk belgesi isteyen devletlerin talebi ve 1989 kararının sorgulanmaya başlanmasıyla 1997 yılında UNESCO ve WIPO'nun yeniden iş birliği yapması ile *Folklorun Korunması Dünya Forumu* toplanır. Forumda telif hakkı kavramının yeterli olmadığı ve folklorun ancak konuya özel bir uluslararası hukuk düzenlemesi ile korunabileceği sonucuna varılır (Aikawa 2004).

1999 yılında UNESCO ve Smithsonian Enstitüsü tarafından ortaklaşa düzenlenen *Geleneksel Kültürün ve Folklorun Korunmasına Bağlı Olarak 1989 Tavsiye Kararının Küresel Değeri: Yerel Katılım ve Uluslararası İşbirliği* başlıklı konferans (kısaca Washington Konferansı) ile yeni bir müzakere ortamı oluşturulur ve esnek hukuktan bağlayıcı hukuka geçiş

yeniden masaya yatırılır. Washington Konferansı raporu ve 1993'te toplanmış olan uzmanlar komitesi sonuçları, yapılacak olan bağlayıcı hukuk belgesi için genel çerçeveyi oluşturmuştur (Aikawa 2004). 2000'li yıllarla, SOKÜM'ün yasalaşmasının ivme kazandığı bir dönem başlar. Bir esnek hukuk belgesi olan *Kültürel Çeşitlilik Evrensel Bildirgesi* 2001'de, rejimin ilk bağlayıcı hukuk belgesi olan *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi* 2003'te ve *Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi* 2005'te kabul edilir.

SOKÜM rejiminin yasalaşması sadece UNESCO'nun hukuksal düzenlemeleri ile gerçekleşmemiştir. Toplulukların kültürel haklarının ve somut olmayan kültürel miraslarının önemine vurgu yapan BM Genel Kurulu'nun 1992 tarihli, *Ulusal veya Etnik, Dinsel, Dilsel Azınlıklara Mensup Kişilerin Hakları Bildirges*i ve 1994 tarihli *Yerli Halkların Hakları Bildirgesi Taslağı* (Aikawa 2004), SOKÜM rejimini ve UNESCO'nun gelecekteki hukuksal düzenlemelerini destekleyen esnek hukuk belgeleridir. Ayrıca Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi'nin kültürel çeşitliliğe verdiği önem, rejimi destekleyici politikalardır. Örneğin 2005 yılında imzalanan *Avrupa Konseyi Toplum için Kültürel Mirasın Değeri Konvansiyonu* (Faro Konvansiyonu), taraf Avrupa ülkeleri için bağlayıcı bir hukuk belgesidir.

Bağlayıcı belgelerin temel özelliği, antlaşmanın yazımında "kim, neyi, nasıl yapmalı" konularının açık şekilde belirtilmiş olması gereğidir (Mitchell 2001). Taraflar, üzerine düşen sorumluluğun ne olduğunu ve takvimi net olarak görebilmelidir. Bu netlik rejimin konusuna göre değişebilmektedir. Bazı rejimlerde net ve kesin yükümlülükler ve takvimler belirlenirken, bazı rejimlerde daha esnek sorumluluk ve yükümlülükler belirlenir. Örneğin iklim değişikliği ile mücadele rejiminde hangi devletlerin, hangi tarihe, kadar karbon salınımı yüzde kaç oranında azaltacağı bellidir. Silahlı çatışmalar sırasında kültür mirasının korunması rejimi, hangi nitelikteki kültürel mirasın koruma altına alınabileceğini, bu korumanın nasıl sağlanacağını genel hatlarıyla belirleyen esnek bir rejimdir ve belli bir takvim belirlememiştir. SOKÜM rejimi ise, sadece SOKÜM'ün ne olduğunu tanımlamakla ve devletleri *gerekli önlemlerin* alınması konusunda teşvik etmekle yetinmiştir. UNESCO'nun SOKÜM konusunda daha bağlayıcı kararlar alması, SOKÜM rejimine devletlerin daha yüksek derecede uyum göstermesini dolayısıyla rejimin daha etkin olmasını sağlayabilir, diğer taraftan, çok güçlü bir UNESCO da devletlerin gözünü korkutmaktadır (Meskel 2013).

Sonuç

Bu araştırmada SOKÜM'ün korunması rejiminin etkinliği, inşa mekanizmaları açısından incelenmiştir. Uluslararası İlişkiler disiplini açısından değerlendirildiğinde kültür, her devlet için yüksek öncelikli konulardan biri değildir. Hatta SOKÜM kimi devletlerde, etnik-dini çatışmalar, azınlık hakları ya da self-determinasyon gibi tehlikeler yaratmakta ve silahlı çatışmalara neden olabilmektedir. Bu devletlerde kültürel miras, birleştirici ve zenginleştirici değil, ayrıştırıcı

bir unsurdur. Rejimin mevcut düzeni, SOKÜM'ü korumaları için bu devletleri ikna etmeye yeterli değildir.

SOKÜM, uluslararası rejimlerin inşa mekanizmaları açısından incelendiğinde, rejimin çözmek istediği sorunun teşhisi ve tanımı doğru ve haklıdır. Ancak problemin sebep-sonuç ilişkisi ve çözüm önerisi net değildir. Sebep-sonuç ilişkisi açısından, herhangi bir rejim ile kültürlerin yok olmasında en büyük etken olan küreselleşmenin önüne geçebilmeye imkân yoktur. Çözüm önerisi olarak sunulan SOKÜM unsurlarının çeşitli listelere dâhil edilerek farkındalık yaratılması inancı aşırı iyimser bir temele dayanmaktadır. Doğru araç ve kurumlarla donatılmış olması açısından SOKÜM rejimi başarılı olarak değerlendirilebilir. UNESCO ve Millî Komisyonlar aracılığıyla epistemik topluluğun rejime dâhil edilmiş olması, rejim etkinliği açısından olumludur. Rejimde önerilen çözümlerin uygulanabilir ve sonuç alıcı olması açısından rejimin başarısı, her ülkenin NGO ve STK'larının gücü ve yetkinliği derecesinde yüksek olacaktır. Bu da büyük devletlerin güçlü NGO ve STK'lara sahip olması nedeniyle, güçlü ve zayıf devletler arasındaki dengesizliği arttırabilecek bir etmendir.

SOKÜM rejiminin müzakerelerinde göze çarpan en büyük kısıt, devletdışı aktörlerin karar alım süreçlerinde etkisinin az olmasıdır. Rejim müzakerelerinde, NGO'ların, STK'ların, epistemik topluluğun ve bireylerin rolü sınırlıdır. SOKÜM rejiminde kararları UNESCO çatısı altında devletler alır, rejimin uygulanmasını ise devlet-dışı aktörler yürütür. SOKÜM rejiminde bireylerin asıl rolü, SOKÜM'ün objesi olmalarıdır. SOKÜM'ün korumayı amaçladığı şey aslında SOKÜM'ü yaşatan insanlar olmasına rağmen, SOKÜM unsurlarının gerçek sahibi olan bireylerin karar alım süreçlerine etkisi azdır. Rejimlerin yaradılış sürecinde felsefi ya da hukuki olarak katkısı olmayan birey ve toplulukların, o rejimin etkin bir şekilde yürütülmesine katkısı da sınırlı olmaktadır. Aktörler açısından bu rejim, yürütmede başarılı ancak karar alım süreçlerindeki etkileri bakımından kısmen başarılı bir rejim olarak değerlendirilebilir.

SOKÜM rejimi, tasarım açısından değerlendirildiğinde kısıtların daha büyük sorunlar yarattığı göze çarpmaktadır. İlk olarak, SOKÜM unsurlarının korunmasının gerekliliği konusundaki farkındalık yeteri kadar yüksek değildir. Rejimlerin etkinliğinde en önemli şartlardan biri, bu rejimin gerekliliği konusunda tüm paydaşların hemfikir olmasıdır. Kültürel mirasın içsel ve evrensel değeri konusundaki farkındalık, devletlerin zenginlik ve refahı ile doğru orantılıdır. Gündemleri UNESCO'nunkinden çok farklı olan az gelişmiş devletlerde bu rejime uyum için gerekli idari, mali ve teknik kaynak da yoktur. Bu açıdan SOKÜM'ün korunması, entelektüeller arası bir yakınma ve kaygı konusu olmaktan çıkmış, entelektüel hükümetler arası bir yakınma ve kaygı konusu hâline gelmiş görünmektedir.

KAYNAKLAR

Aikawa, Noriko. "An Historical Overview of the Preparation of the UNESCO International Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage". *Museum International* 56.1-2 (2004): 137-149.

Alpaslan, İrem. "Uluslararası Hukukta Kültürel

Mirasın Korunması ve UNESCO Örneği". Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, 2018.

Basat, Ezgi Metin. "Somut ve Somut Olmayan Kültürel Mirası Birlikte Koruyabilmek". *Millî Folklor* 25.100 (Kış 2013): 61-71.

Bertacchini, Enrico, Claudia Liuzza ve Lynn Meskell. "Shifting the Balance of Power in the UNESCO World Heritage Committee: an Empirical Assessment". *International Journal of Cultural Policy* 23.3 (2017): 331-351.

Bodansky, Daniel. *The Art and Craft of International Environmental Law*. Harvard University Press, Massachusetts, 2010.

Bortolotto, Chiara. "From Objects to Processes: UNESCO's 'Intangible Cultural Heritage'". *Journal of Museum Ethnography,* 19 (2007): 21-33.

Breitmeier, Helmut, Oran R. Young and Michael Zürn. *Analyzing International Environmental Regimes: from Case Study to Database*, MIT Press, Cambridge, 2006.

Brown, Michael F. "Heritage Trouble: Recent Work on the Protection of Intangible Cultural Property". *International Journal of Cultural Property* 12.1 (2005): 40-61.

Caust, Josephine ve Marilena Vecco. "Is UNESCO World Heritage Recognition a Blessing or Burden? Evidence from Developing Asian Countries". *Journal of Cultural Heritage* 27 (2017): 1-9.

D'Eramo, Marco. "UNESCOCIDE". *New Left Review* 88 (2014):47-53.

Francioni, Francesco. "Beyond State Sovereignty: the Protection of Cultural Heritage as a Shared Interest of Humanity". *The Michigan Journal of International Law* 25 (2003): 1209-1228.

Gürçayır, Selcan. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Üzerine Eleştirel Bir Okuma". *Millî Folklor* 23.92 (Kış 2011): 5-12.

Haas, Peter M. "Epistemic Communities and the Dynamics of International Environmental Co-Operation" *Regime Theory and International Relations* (ed. Volker Rittberger) Clarendon Press, New York, 1993:168-201.

Kurin, Richard. "Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the 2003 UNESCO Convention: a Critical Appraisal". *Museum International* 56.1-2 (2004): 66-77.

Lixinski, Lucas. "International Cultural Heritage Regimes, International Law, and the Politics of Expertise". International Journal of Cultural Property 20.4 (2013a): 407-429.

————. "Luci e Ombre: The Bright and Dark Sides of International Heritage Law". The Italian Yearbook of International Law Online 22.1 (2013b): 133-153.

————. "Selecting Heritage: The Interplay of Art, Politics and Identity". European Journal of International Law 22.1 (2011): 81-100.

Meskell, Lynn. "UNESCO's World Heritage Convention at 40: Challenging the Economic and Political Order of International Heritage Conservation". *Current Anthropology 54.4 (2013): 483-494.*

Mitchell, Ronald B. "Institutional Aspects of Implementation, Compliance, and Effectiveness" *International Relations and Global Climate Change* (Eds. Urs Luterbacher ve Detlef F. Spinz) MIT Press, Massachusetts, 2001: 221-244.

Mitchell, Ronald B. "Regime Design Matters: Intentional Oil Pollution and Treaty Compliance". *International Organization* 48.3 (1994): 425-458.

Oğuz, Öcal. "SOKÜM'ün Korunması Sözleşmesine Giden Yolda 1989 Tavsiye Kararı", *Millî Folklor* 20.80 (Kış 2008): 26-32.

————. "Somut Olmayan Kültürel Miras ve Kültürel İfade Çeşitliliği". *Millî Folklor* 82 (Yaz 2009): 6-12.

————. "Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras". *Millî Folklor* 25.100 (Kış 2013): 5-13.

Ölçer Özünel, Evrim. ""İnsanlar, Gezegen ve Refah İçin Bir Eylem Planı": Somut Olmayan Kültürel Miras ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine Eleştirel Yaklaşım". *Millî Folklor* 116 (Kış 2017a): 18-32.

————."Somut Olmayan Kültürel Mirasın Karanlık Yüzleri: Turistifikasyon, Bağlamından Koparma, Millileştirme, Müzeifikasyon, Otantifikasyon Ve Aşırı Ticarileşme", Kültürel Mirasın Korunması Uluslararası Bursa Sempozyumu, 19-20 Ekim 2017, Bursa, (2017b): 349-366.

UNESCO. 2018a "Member States" 01 Kasım 2018. <https://en.unesco.org/countries/member-states>

————. 2018b "States of Parties" 01 Kasım 2018. <www.unesco.org/eri/la/convention.asp?language=E&KO=17116&order=alpha>

————. "Operational Directives for the Implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Heritage" 28 Kasım 2018. <https://ich.unesco.org/en/directives>

————. 2018c "Accredited NGOs" 29 Kasım 2018. <https://ich.unesco.org/en/accredited-ngos-00331>

Weiss, Edith Brown. "Strengthening National Compliance with International Environmental Agreements". *Environmental Policy and Law* 27 (1997): 297.